

» J A B L A N A C « ŠIME BALENA U OBZORU HUMANISTIČKIH TEKSTOVA O PODGORJU

Naše vrijeme oslobađa nagomilane energije etnosā naših naroda. Za desetljeća se prevaljuju razvojne etape vjekova. Tako nam se npr. još 1965. godine moglo činiti da je Podgorce na njihov kamenjar bacio »nepoznati udes«. U oskudici ili teškoj dostupnosti izvornog podatka, živjelo se uglavnom od mutna veza usmeno sačuvane predaje o seobi s jugoistoka. Tada Podgorje svojih knjiga nije imalo. Podgorci još manje. Kaže se, doduše, da Velebit u redu dinarskih planina nema premca po broju napisanih knjiga koje govore o njemu. Postoje velebitolozi i velebitologija. No toj je disciplini predmetom flora, fauna, kraška morfologija, doživljajne vrijednosti u iskonskoj prirodnoj sredini itd., itd. Čak i u onom dijelu duhovnog zanimanja kojemu je čovjek središte, Podgorci su izvana viđeni, pa se u takvu viđenju nebitno probijalo u prvi plan, a bitno ostajalo u sjeni. Tako su Podgorci, unatoč svoj toj literaturi, ostali daleko od toga da budu kulturnim subjektom; štoviše, i kao objekt su se u našoj književnosti prikazivali u iskrivljenom, u najmanju ruku nepotpunom svjetlu.

Jedva da bi se našao ijedan dio hrvatskog naroda u kojeg su se stekli tako nepovoljni uvjeti za razvoj kao u Podgoraca. Tuđe državne tvorevine, skućena nacionalna i svaka druga sloboda kao i drugdje u našeg naroda; oskudica kraja, nepostojanje jačeg organskog središta i kulturne tradicije. Sve je to dalo pečat dugom nedemokratskom razdoblju u kojem se Podgorac, osim u tražiranom poetskom fundusu, očitovao uglavnom u valjanju kiklopskog kamenja i u mikrotoponimskoj jezičnoj tvorbi. Da, i u prolijevanju krvi na tuđem ratištu i za tuđi račun.

Ako dececi tisuća ljudi kao životna cjelina određenog prostora u više stoljeća ne sudjeluju u duhovnom stvaralaštvu svoga naroda, onda je to znak neslobode. I premda se u slučaju Podgorja radi i o neravnomjernosti razvoja u okviru vlastitog naroda, neravnomjernosti što je posljedicom krajnje ekonomske pasivnosti kraja, opet se možemo zapitati: gdje su bile snage solidarnosti vlastitoga naroda. Ali za takvo je pitanje uvjet da narod bude slobodan. Međutim, to je doba Vojne krajine, doba tuđe vlasti, a tuđa vlast nikad nije dobra. Posrijedi je, kako piše Balen, »razdoblje brutalne vojne vladavine, koje je sve donedavno živjelo u narodnom sjećanju kao vrijeme kad je sablja vladala.«¹

»Na tri crna konaka nijedne spomen-ploče, spomen-kuće ni spomen-zabata. Da: pokoji znak o preranoj smrti. I samo jedan znanjem o šumama stekao pet redaka enciklopedijskih.«²

Pavao Šegota, Podgorka, Podgorske pripovijetke — prezimena, motivi i krajina, inserti bunjevačkog govora, makar i nedovoljno autentični... Čitali smo kao dio svoje podloge i Našeg čovu i Velebitsku baku.

Pa ipak, ni za prste jedne ruke nije bilo ni takvih knjiga o sebi, o Podgorju. A te nabrojene donijelo je Podvelebiću stoljetno zajedništvo življenja sa Senjom, kulturnim žarištem, nesuđenim središtem Sjevernog hrvatskog primorja.

Podgorje je tek u oslobodilačkoj borbi i narodnoj revoluciji postalo najprije, po mjeri svojih mogućnosti, povijesnim subjektom, a zatim, poslije rata — postupno kulturnim, pa i književnim subjektom, tj. ono je iz sebe sama dalo ljude koji su obogatili našu povijest, kulturu i u naš književni život autentično unijeli narodni duh, jezik i krajinu. Ukratko: Podgorci su svoje goleme ljudske energije unijeli u šire zajedništvo.

U tom su smislu, tj. u smislu takva pomaka u duhovnoj nadgradnji, šezdesete godine našeg stoljeća za Podgorje prijelomno razdoblje. I opet je Senj kao duhovno najvitalnija točka ovog dijela Hrvatske odigrao pionirsku ulogu edicijom Senjski zbornik. Već u prvoj knjizi pojavio se rad Pavla Rogića Naseljenost velebitske primorske padine kroz historiju. To se čitalo sa snagom odgađane, povijesnim okolnostima suzdržane strasti što je jednaka traženju vlastitoga korijenja, iskanju svog identiteta i duhovne pradomovine. Pomak zanimanja prema polju humanističkog donijeli su i idući zbornici, Poljakova knjiga Velebit, a književnim radom javili su se Vlado Šegota, Marija Vukušić, Ivan Rogić — Nehajev i drugi.

U taj obzor »JABLANAC« Šime Balena ulazi kao prva sinteza svijesti o sebi jablanačkog Podgorja. Bitno je i to da je knjigu napisao Podgorac, da je time definitivno presječeno vrijeme za barčevske književne konstrukcije na osnovi premalo podataka, i to iz druge ruke, k tomu još hipertrofirano rabljenih u određenom pravcu.

Balenova knjiga obuhvaća razdoblje od prethistorije do danas — dakle sve moguće vrijeme povijesti. U njoj se, prema tomu, na određen način sažeta sva humanistička tematika jablanačkog Podgorja.

Ostavljajući po strani prethistorijsko doba, u knjizi nalazimo bitne trenutke hrvatske povijesti na ovom tlu. Za tisućljetnim razdobljem u kojem su Podgorje nastavali čakavci, dolaze u taj kraj Bunjevci, dijelom i borbom s Turcima, a zatim obnavljaju život u Podgorju... Vrijeme Vojne krajine — doba trajanja na rubu opstanka i pogibijā na tuđem ratištu, za tuđi interes. Narodnooslobodilačka borba — taj novi trenutak zgusnutog sudbinskog vremena u kojem Podgorac konačno izbija na scenu svoje povijesti i postaje subjektom bitnog povijesnog zbivanja.

Na žalost, sada Podgorac na neki način i prestaje biti Podgorcem: on je drastično istrgnut iz svoga vjekovnog ambijenta u kojem ni danas nisu stvoreni ni približni temelji za suvremeni produktivan život, i bačen je u grad s kojim se stapa ili se u njemu utapa. Suvremeni razvoj neminovno nosi takve lomove s povremenim ili trajnim gubljenjima podloge — gubicima onog neizrecivog jedinstva čovjeka, krajine i organskog razvoja, ali nigdje u Hrvatskoj to gubljenje primarne životne podloge nije tako surovo kao u Podgorju, koje se gotovo posve raselilo.

I što je raskid s prijašnjim oblikom života radikalniji, to su aktualnije knjige kao što je »JABLANAC« Šime Balena.

U toj knjizi Podgorac, milenijski lutalac po Dinaridima, stoljetna straža tuđeg mirnog sna i, počesto, današnja zbunjenost na gradskom raskrižju i san o vječnoj dinarskoj selidbi — nalazi potvrdu vlastitog podrijetla, svog identiteta i ta mu je knjiga, kako kaže autor, oblik domovnice ili zavičajnice.

Simina je knjiga plod ljubavi i znanja podgorskog svijeta iznutra. Pri pomoći tomu da se jedan kraj i nada sve njegovi ljudi podignu do svjesnog subjekta bitna je dužnost i bitna je duhovna zadaća jer se subjektom ne može manipulirati: manipulira se samo objektom.

Zahvaljujući svoti naše nove povijesti i duhovnog napora, u tomu i knjizi Šime Balena, Podgorac više nije arhaiski zatvoreni svijet o kojem tek drugi mogu nešto kazati. On ulazi u modernu povijest kao oslobođen subjekt, a ne kao objekt u pogrešnoj optici, a pogotovu ne kao tuđi graničar i vojna rezerva.

Zaželimo mu tek da mudro sačuva i podlogu svog modernog življenja i djedovski temelj.

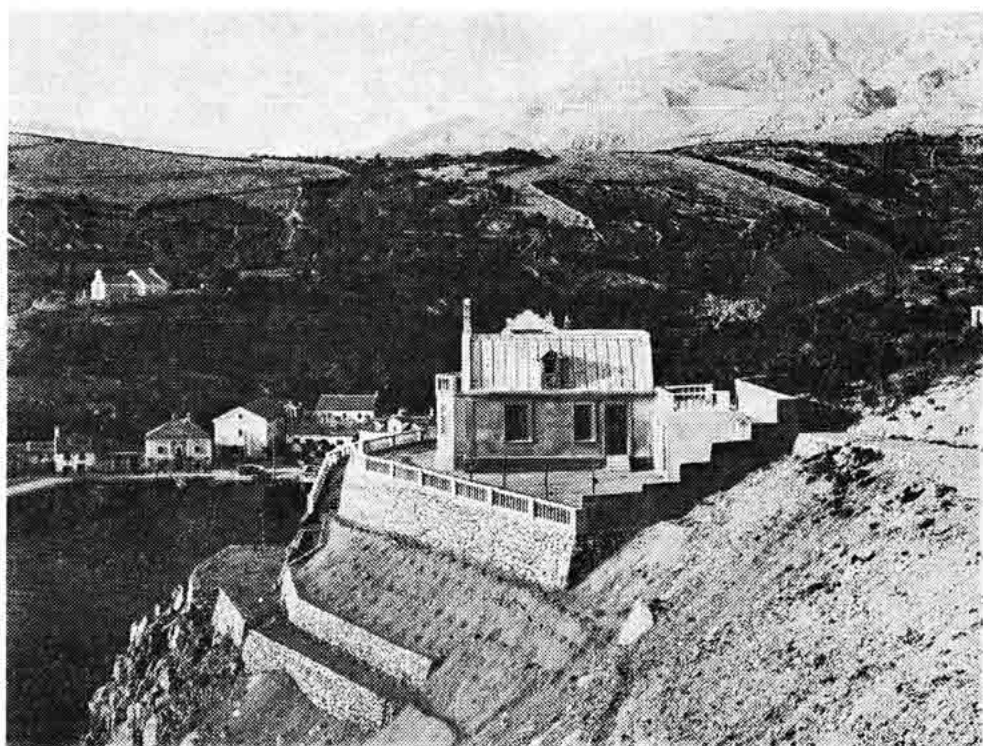
Stjepan Vukušić

LITERATURA

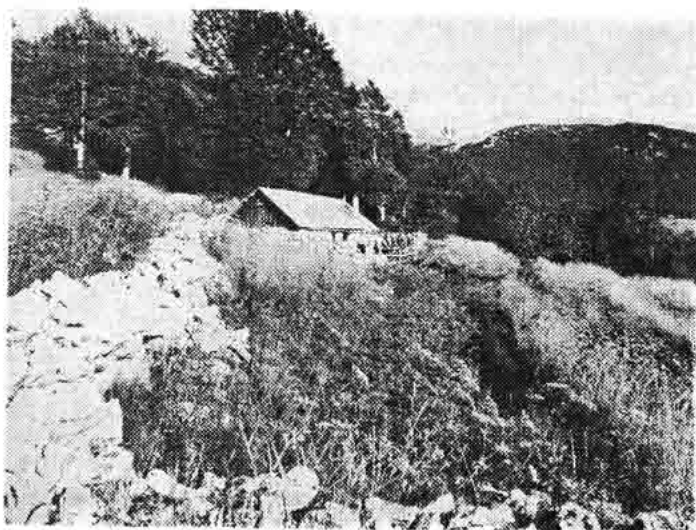
1. Šime Balen, JABLANAC (117^a. — 1979.). Povijesna skica prigodom 800. obljetnice, str. 38.
2. Istra 3/1975, str. 75.

Sl. 135 — Slikovit planinski predio Mirovo pod Zečjakom. Sezonski stanovi Vukušića, Dundovića, Balena, Bilena ... Snimio S. Božičević 1980.

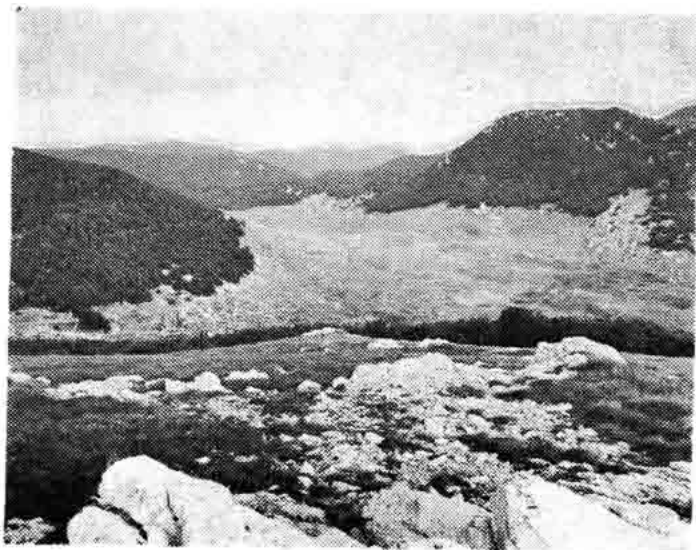
Sl. 125 — Pogled na Jablanac, u prvom planu planinarski dom »Dr Miroslav Hirtz«, oko 1930.

Sl. 137 — Planinski predio Mirovo iznad Jablanca. Obnovljeni djedovski stan obitelji Dundović. Snimio Mr Srećko Božičević 1978.

Sl. 138 — Pogled na Mirovo — napušteni planinski pašnjaci i planinski stanovi.
Snimio Mr S. Božičević 1978.

Sl. 139 — Mirovo —
planinski predio Veliki Vrh.
Snimio Mr Srećko Božičević
1978.